

az elért (vagy el nem ért) eredményeket, újabb dietetikai szabályoknak vesse alá a tudós macskájának már Arany János által is megénekelte étrendjét. Ha azonban mégis minden kötélnél szakad és a döntés el nem odázható, mint arra kollégáim nyilván figyelmeztetni fognak, akkor is csak igen *óvatosan* lehet állást foglalni, mégpedig mindig csak a helyzet fordítására irányuló igyekezettel.

Az Akadémia mára eljutott ahhoz az állásponthoz, hogy döntéseiben egyre inkább figyelembe veszi a tudományt alacsonyabb státuszban művelők véleményét is. Innen egy lépés volna tovább a jó úton, ha a viszonyt megfordítva a döntést ezentúl egyszerűen az életre bízna és szerepét javaslatok kidolgozásában és általános információk terjesztésében látná. Itt volna az ideje, hogy az Akadémia ráataláljon eredeti magára, s azzal foglalkozzon, amire valóban hivatott: *legyen a tudományos műhelyek tudományos tanácsadó, ezeket egymással és az egyetemekkel összekötő testülete.* Mint a gazdasági életben is bebizonyosodott: a központosított megítélés, elosztás, kinevezés, igazgatás módszereit nem foldozgatni, hanem elvetni kell. Furesza volna, ha éppen akkor szabnánk szorosabbra az adminisztratív módszereket, amikor lebontásuk került napirendre.

Nem volna hát helyes a már az elmúlt évtizedekben is jócskán elburjánzott bürokratikus eljárásokat tovább csiszolgatni és szaporítani. Az Akadémián felhalmozott tudással — az igazi tudást éppen az tünteti ki, hogy adminisztratív-pénzügyi kényszer nélkül is meggyőző — segíteni és támogatni kell a tudomány fejlődését, hiányainak pótlását, sebeinek beforradását. *Irányt mutatni* — és nem előírni kell.

Bökönyi Sándor

MÉRÉSI ALAP: A PUBLIKÁCIÓ — MÉRCE: A NEMZETKÖZI SZÍNVONAL

Ha a kutatói teljesítmény feltételeiről és méréséről beszélünk, nyilván vannak bizonyos alapfeltételek, melyek minden egyes tudományág esetében elengedhetetlenek, úgy-hogy ezekről itt nem is érdemes külön szólni. Ilyen pl. a jól felszerelt szakkönyvtár, a számítástechnikai háttér, a xerox-másolás lehetősége, de sorolhatnám tovább is. Azt viszont hangsúlyoznom kell, milyen károkat jelentett a *könyvtári beszerzések lehetőségének visszaesése*, különösen némely régóta járó folyóirat lemondása: minden ilyen esetben nemzeti értéket sorvasztunk el, mert a most elő nem fizetett köteteket nyilván a leg-ritkább esetben tudjuk majd pótolni.

A régészet mindig *költséges* humán tudományág volt és ma különösen az. A tudományág létezésének legkezdetétől sok kézi, fizikai munkát igényelt, s ez ma is így van, az ilyen munka pedig egyre drágább. A kézi munka egy részét (a humusz eltávolítását, a feltárt területek visszatemetését stb.) manapság már el lehet munkagépekkel végezni (ezek azonban mai tudományfinanszírozási viszonyaink mellett beszerezhetetlenek, bérletük pedig legfeljebb illegálisan valósítható meg), de az ásató munka nagy része mégiscsak az emberek által végzett, nehéz földmunka. Márpedig a régészeti munka alapja — minden specializálódás és újonnan bevezetett módszer felhasználása mellett is — az ásatás maradt, mivel ez szolgáltatja a vizsgálati anyag oroszlánrészét.

A költségesség másik összetevője újkeletűbb, ez a *műszerigényesség*. Ma, amikor a településszerkezet és a történeti környezet rekonstrukciója az érdeklődés homlokterében áll, jó néhány olyan eszköz és műszer kerül a régészeti terepmunka eszköztárába, melyek bizony költségesek. Persze, ezek többnyire olyan természetűek, hogy gazdaságtalan lenne őket valamely régészeti intézménynek megvásárolnia, miután nem lennének teljes időben kihasználva, így tehát más intézmény vásárolja őket, a régészet pedig fizet használatukért. Nem akarok itt lézer-teodolitokról és más luxusműszerekről beszélni, de okvetlenül

meg kell említenem a különböző talajfúrókat, geofizikai műszereket, a légifelvételeket készítő repülőgépeket, kamerákat és a felvételeket kiértékelő műszereket stb.

A fentiekkel azonban a régész munkájának csupán az első szakasza zárult le: feltárta lelőhelyének objektumait, egy csomó helyszíni megfigyelést végzett, begyűjtötte a régészeti anyagot — megmunkáltat és megmunkálatlant egyaránt —, megfigyeléseket, adatokat és mintákat gyűjtött össze a földrajzi környezet rekonstrukciójához.

Az ásatásokon feltárt és begyűjtött leletanyagnak a feldolgozásra, ill. publikálásra történő előkészítése a régészeti munkafolyamat második fázisa. Ehhez pedig megfelelő *infrastruktúra* szükséges. Mindenekelőtt egy jól felszerelt restaurátor laboratórium, fotográfusok, rajzoló. És megint drága műszerek (pl. egy röntgen-készülék, mert hosszú távon nem megy, hogy orvosok szívességéből röntgeneznek számunkra öklömnyi rozsdakoloncá torzult vagy kétujjni vastag sóderreléggel borított fémtárgyakat, melyekből aztán míves avar csatok vagy díszes szabályák kerülnek elő). És vegyszerek, melyek jó része külföldi.

Ha ideszámoljuk még a gépkocsivezetőket, raktárosokat, pénzügyi dolgozókat, akkor az infrastruktúrában működők létszáma meghaladja a kutatókét. Ez azonban az egészséges arány, amelyet az Intézet alapítása óta — minden külső nyomás és belső kísértés ellenére — tartunk.

Ugyanakkor történik a természettudományi leletanyag azon részének kiválogatása, melyre az ásatás során nem került sor, mivel kinyerésük különleges berendezéseket, ill. módszereket igényel (pollen, növényi makro-maradványok, csigák-kagylók, halcsontok, kisemlős-leletek stb.). Ezzel egyidejűleg, ill. ezt követően egész sor élő és élettelen természettudományi vizsgálat indul meg, melyek közül a leginkább rutinszerűek és nagy anyagon folytatottak az Intézetben folynak, saját szakemberekkel, mások egyéb akadémiai vagy más (netalán külföldi) kutatóhelyeken, és megint csak drága laboratóriumi berendezésekkel.

A harmadik fázis, a tényleges tudományos vizsgálat — összeötvözve a lelőhelyen az ásatás során végzett megfigyelésekkel és szerzett tapasztalatokkal és beleépítve az előbbiekben említett természettudományi eredményeket — már nem különbözik lényegesen más társadalomtudományi területek hasonló munkájától.

Van azonban itt egy kérdés, amelyik mellett nem lehet szó nélkül elmenni, s ez a *külföldi tanulmányutak* kérdése, ami az *anyagismerettel* függ szorosan össze. A régészet ugyanis az a tudományág, melyben a kutatók számára elengedhetetlen a vizsgálati anyagokkal valamilyen kapcsolatot mutat(hat)ó anyagok autopszia révén való megismerése, s ebből a szempontból a régészethez legfeljebb a művészettörténet hasonlítható. Nincs az a kép vagy leírás, mely minden szempontból kielégítően mutatna be a szakember számára egy régészeti tárgyat, a kutatónak a darabot saját szemével kell látnia, esetleg kézbe is kell vennie. Ehhez pedig külföldi tanulmányutak kellenek (miután feltételezzük, hogy a hazai anyagot minden kutató „személyesen” ismeri).

Mindamellet meg kell itt említeni egy lényeges problémát, és ez a *publikációs lehetőségek* kérdése. A régészet ebben sem különbözik a többi társadalomtudományi ágtól, sőt, a természettudományoktól sem. Véleményem szerint a kutatási eredmények minél gyorsabb publikációjának kérdését mielőbb meg kell oldani. A régészet esetében kutatások eredményeinek közzététele ugyan nem hoz közvetlen gazdasági hasznot, azonban 1. vitathatatlanul hozzájárul a kiművelt emberfők sokaságának megteremtéséhez, 2. segít nemzeti-történeti tudatunk kialakításában, 3. jó irányban befolyásolja külföldi megítélésünket, 4. a régészeti topográfiai kutatások révén pótolhatatlan történeti környezeti értékeket ment meg. És utójára, de nem utolsósorban: a kutatói morált erősíti, ha a kutatók látják munkájuk gyors megjelentetését.

Nagyon sajnálom, hogy az eddigiekben talán túl sokat beszéltem az anyagiakról, a

pénzről. Miután azonban a finanszírozás a tudományos teljesítmény feltételei közül az egyik legelső, emellett pedig a régészet a társadalomtudományok egyik legköltségesebb ága (talán csak a pszichológia hasonlít hozzá), ami nem túlságosan ismert tény, okvetlenül fel akartam rá hívni a figyelmet.

Vitaindítóm második felében a tudományos teljesítmény *mérésével* szeretnék foglalkozni a régészeti kutatásban. Ebből a szempontból a régészeti eredmények rendkívül *sokrétűek*. Egy ásatást vagy szervezett terepbejárást az ásatási jegyzőkönyv, ill. a lelőhelykataszter, esetleg a leletek alapján lehet elbírálni; főlegesen viszont hangsúlyozni, hogy magasra értékelni csak teljes vagy nagyszabású, modern szempontú és módszerű ásatásokat és legalább járási szintű terepbejárásokat lehet. S még egy: ahogy korábban hangoztattam, a régészeti kutatásnak az ásatás csak az első fázisa (vannak, akik aztán évtizedekig nem publikálják ásatásaikat), az ásatások értékelése tehát csupán a munkafolyamat egy része értékelésének számít.

A publikációk elbírálását illetően — véleményem szerint — a természettudományokban alkalmazott *citációs index a régészetben nem alkalmazható*, több okból. Mindenekelőtt a régészek száma az egész világon messze elmarad bármelyik természettudomány-terület művelőinek számától. Emellett a régészetben erősen kialakult területi, kulturális és időbeli felosztás érvényesül, amely tovább aprózza a hozzászólható kutatók számát. Harmadszor, a régészetben *nem minden terület* és (talán) különösen *nem mindegyik időszak* örvend azonos érvényesülésnek.

Az első két pont önmagáért beszél, a harmadikhoz azonban szükségesnek látszik egyet-mást hozzáfűzni. Nyilvánvaló, hogy Európában a periarktikus területek, aztán Skócia, Írország, de még Portugália régészetével foglalkozók is jóval kisebb visszhangra találnak, mint pl. Görögország és vele a Balkán-félsziget vagy Itália kutatói. S ez nemcsak az idézettségben, de a publikációs lehetőségekben is megnyilvánul. Ugyanez vonatkozik a különböző régészeti idősorozatokra is. (És itt még a pillanatnyi régészeti érdeklődés vagy éppen a divat is szerepet játszik.) Ebből a szempontból az őskori (manapság különösen az újkőkori) és a klasszikus idősorozatok kétségtelenül az élen vannak, a többiek megszűről követik őket és a nemzeti régészeti idősorozatok sokszor sajnos a sor végén vannak.

A fentiek alapján én nem az idézettség, hanem a *publikációk alapján* mérném a tudományos teljesítményt, ám nem az abszolút számok tükrében, hanem — figyelembe véve az egyes területeken és idősorozatokban dolgozó régészek segítő és gátló tényezőit — a nemzetközi mércét tekintve szigorúan mérvadónak. Más szóval azokat a kutatókat tartanám pl. az őskorban vagy a klasszikus idősorozatokban 1A osztályba sorolandónak, akiknek tekintélyes külföldi (nemzetközi) folyóiratok, kézikönyvek és konferenciakötetek gyakran vagy rendszeresen közlik dolgozataikat, vagy külföldi kiadók adják ki könyveiket.

Mind a cikkeket, mind pedig a könyveket szándékosan említettem többes számban, ugyanis a többi időszak kutatóitól is elvárható bizonyos nemzetközi megmérettetés. Szomorú tény, hogy olyan idősorozatok, mint a magyar őstörténet, a honfoglalás vagy az Árpád-kor, tehát nemzeti történetünk régészetileg megfogható legkorábbi idősorozatai kisebb nemzetközi érdeklődésre számítnak, mint pl. a neolitikus forradalom idősorozata, azonban meggyőződésem, hogy az előbbi idősorozatok kutatói közül is több tud nemzetközi érdeklődésre számottartó eredményeket produkálni vagy általános jellegű, esetleg elvi következtetéseket levonni, melyek publikálására a legjobb külföldi folyóiratok is teret nyújtanak. Távol álljon tőlem, hogy a kutatóknak ezt a csoportját leminősítsem — az előbbieket teljesítésével nekik is az 1A besorolást adnám —, éppen ellenkezőleg, éppen objektív nehézségeikre akartam rámutatni.

Azokat a teljesítményeket viszont, melyek „csak” hazai vezető régészeti folyóiratban megjelenő dolgozatok, vagy hazai megjelentetésű, ám hasznos könyv formájában mutatkoznak meg, 1B minősítéssel illetnék stb.

Összefoglalva: e vitaindítómban a régészeti kutatás szakaszait kívántam összefoglalni, benne azt, hogy az helyenként erősen eltér más társadalomtudományokétól, amennyiben erősen emberi munka-, műszer-, eszköz- és infrastruktúra- (tehát pénz-) igényes. Ugyanakkor úgy látom, hogy a teljesítmény elbírálása nem a ránk nem alkalmazható citációs index, hanem a rangos külföldi folyóiratokban, kötetekben megjelent cikkek és a külföldön publikált könyvek száma alapján lenne célszerű, a nemzetközi mércét alkalmazva és ily módon a provincializmust elkerülve.

S végezetül, bár ezt talán az elejére kellett volna tennem: véleményem szerint *tökéletes tudományos teljesítménymérési módszer nincs*; sem a citációs index, sem az általam itt ajánlott nem az. Egyrészt a személyi érdekösszefonódások, ill. privilegizált helyzetek, másrészt a még természettudományokban is szerepet játszó, társadalomtudományokban pedig különösen veszélyes szubjektív értékítéletek befolyásolhatják. Szerencsére van azonban valami, ami mindent a helyére tesz, és ez az *idő*, mely megmutatja, hogy melyik tudományos teljesítmény hozott maradandó eredményeket és melyik csupán múló sikereket.

Bodnár György

AZ IRODALOMTUDOMÁNY HITELES MÉRŐJE: A KRITIKA

Miután ez az eszmecsere oly gyakran hivatkozott költők tanúskodására, az irodalomtudomány mérési lehetőségét keresve feltétlenül el kell fogadnunk a csatlakozást a felkínált gondolatmenethez. Annál is inkább, mert az idézett költők az irodalomkritikából vontak le tanulságokat, s vetették fel az ítékezés veszélyeit és felelősségét. A költői nyelv dilemmáiról szólva korunk egyik költő-tanúja, Nemes Nagy Ágnes, a következő paradoxont írja le: „Attól tartok, nem mondhatok mást, mint hogy írni nem lehet, de kell.” Ez az aforisztikus összefoglalás a nyelv válságából indul ki. Korunk kommunikációja kiürült, mechanizált konvenciók rímelnék hasonlókra — hangzik fel újra és újra a panasz. De az alkotó számára ez csak a költői kifejezés régi gondjának felnagyítása, s egyben visszakapcsolás is a közös életszférába — amit egyszerűbben úgy is kifejezhetnénk, hogy a nyelv válsága a költészet tartalmi problémája is. A *kommunikációhiány csak tünet*: forrása az emberi kapcsolatok gondja, a közösségteremtés belső feszültsége; s természetesen forrásai a létproblémák is, a világ anyagából kiszakadt és önmagára visszatekintő ember kétségei. A költészet küzdő hőse tehát nem tehet mást, mint hogy vállalja nyelvi- és életanyagának összefüggő gondját, s az alkotás pillanatnyi győzelmét akkor vívja ki, ha sikerül megteremtenie a két válasz teljes egységét. A költő kérdései persze újabbakat is szülnék: ha ez a kettősség a költészet örök gondja, miért éppen a mi korunkban, vagy tágabban: a mi századunkban fokozódott *drámai ellentét*?

Vajon hogyan vélekedhet e paradox jelenség tudománya a saját lehetőségeit keresve? Átfogalmazhatja — és joggal — a költő paradoxonát: objektív irodalomtudományt pedig művelni nem lehet, de kell. Amiből a költőéhez hasonló következtetést vonhat le: csak örökös küzdelmet és pillanatnyi győzelmeket remélhet, amelyeknek esélye egyaránt függ *tárgytól*, valamint *érték- és történelemfelfogásától*?

Mert amint az irodalom, az irodalomtudomány fogalma is különböző tárgyakat és létezésformákat foglal össze. A méréstannak mások a belső törvényei és lehetőségei, ha művekre és egyéni pályákra irányul, mint ha folyamatokat, irányzatokat és intézményeket ítél meg. A tudománytörténet arra enged következtetni, hogy a teljesítménymérés problémáit — beleértve az anyagi vonatkozásokat is — a kutatás intézményes megszervezése nagyította ki. Az Irodalomtudományi Intézet kezdettől fogva számolt vele,